

*Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2005*

SPROGVIDENSKAB OG PATRIOTISME I DET 18. OG 19. ÅRHUNDREDES EU-ROPA

Af Kirsten Gomard (Aarhus Universitet)

Nedenstående er et resumé af et igangværende delprojekt inden for det NOS-H-støttede projekt ”Konstruktionen af Norden 1700-1830. Dystopi og Utopi”. Det samlede projekt undersøger, hvordan Norden i løbet af perioden konstrueres f. eks. gennem rejseberetninger, historieskrivning, geografi, litteraturhistorie, arkæologi m.v. og omfatter både blikket ’indefra’ og blikket ’udefra’. Projektet afsluttes i løbet af 2005 og forventes publiceret i form af en engelsksproget antologi.

Mit eget bidrag omhandler lingvistikens konkurrerende konstruktioner af Norden, hvor målet bliver at finde en ’sandhed’ om de nordiske sprogs historie og med navngivningen at udtrykke denne ’sandhed’. Der er her en tydelig forskel mellem 1700-tallets ’kulturelle patriotisme’, der hverken er etnisk eller nationalt forankret, men hvor anliggendet først og fremmest er ’den gode smag’, og 1800-tallet, der etablerer en stærk forbindelse mellem sprog, etnicitet og nationalitet som led i nationale oprindelsesmyter.

Tyskeren Johann Christoph Adelung (1732-1806), hvis blivende bidrag til sprogvidenskaben ligger inden for grammatik og leksikografi i hans egen samtids tyske sprog, lancerede den teori, at ’det tyske sprog’ kan opdeles i to grupper, en øvretysk og en nedertysk. De nordiske sprog henregner han - uden at kende dem - til den nedertyske gruppe. Adelung bruger betegnelsen ’tysk’ i to betydninger, dels for det sprog, som vi også i dag benævner tysk, dels som en betegnelse for en større gruppering, der inkluderer de nordiske sprog. Denne større gruppering kalder han dog senere ’germansk’.

Adelungs store polyglotsamling *Mithridates*, der udkom delvist posthumt fra 1806, kom til at fungere som afsæt og vidensbase for det 19. århundredes sprogvidenskab bl.a. for danskeren Rasmus Rask (1787-1832). I sin *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprogs Historie* fra 1809, publiceret 1811, mente Rask som bekendt, at det oldislandske sprog var identisk med det sprog, der oprindeligt blev talt i hele Norden. I konstruktionen af det ol-

dislandske som ophav til både dansk og svensk skaber Rask en oprindelsesmyte i ”en nationalistisk udvidelse af tiden” (Wodak et al. 1999), hvor sprog, forfædre og nation føres tilbage til de ældste tider. Rask fandt, at såvel betegnelsen ’tysk’ som betegnelsen ’germansk’ kun kunne og burde betegne det tyske sprog, og han foreslog i stedet ’gotisk’ som den fælles betegnelse. I en anmeldelse af *Mithridates* fra 1809 præsenterer Rask disse anskuelser og beskylder Adelung både for uvidenhed, hvilket var rigtigt, og for utilstedelig nationalisme. Det sidste er tydeligvis en projektion af Rasks og hans eget århundredes holdninger.

Fra 1811 korresponderede Rask med de jævnaldrende brødre Grimm i Tyskland, især Jacob Grimm (1785-1863). Det er velkendt i lingvistikens historie, hvordan Rasks prisopgave (publiceret 1818) bl.a. med den første formulering af den germanske lydforskydning fik så afgørende indflydelse på Jacob Grimms *Deutsche Grammatik*, at han besluttede at erstatte førsteudgaven af bd. I fra 1819 med en ny udgave, der udkom i 1822. *Deutsche Grammatik* er en komparativ historisk grammatik over de germanske sprog, men Grimm bruger betegnelsen ’tysk’ i samme dobbelte betydning som Adelung og integrerer dermed de nordiske sprog og litteraturer i en tysk oprindelsesmyte, hvor han antog en oprindelig, fast enhed mellem samtlige ’tyske’ sprog. Rask var rasende, men fik ikke held til at overbevise Jacob Grimm. Jacob Grimm gik med tiden så vidt som til at fastslå, at ikke bare Slesvig-Holsten, men hele Jylland af sproghistoriske årsager burde indlemmes i en samlet tysk nationalstat (Sørensen 1997). Det endelige brud mellem Rask og Grimm skyldtes dog ikke denne kontrovers med nationalistiske undertoner, men uoverensstemmelser omkring spørgsmål om, hvordan en historisk grammatik overhovedet skal opbygges.

I konstruktionen af ’sandheden’ har eftertiden givet Rask ret med hensyn til den nordiske sproggruppes ældgamle selvstændighed. Men kampen om navngivningen vandt han ikke. I dag er der konsensus om at betegne den samlede sproggruppe som ’de germanske sprog’ som foreslået af både Adelung og Jacob Grimm. Mens ’tysk’, den betegnelse, som både Adelung og Jacob Grimm først og fremmest brugte, i dag kun kan betegne et specifikt sprog inden for den germanske gruppe.

Det er skæbnens ironi, at opdagelsen af den germanske lydforskydning i mange sproghistoriske fremstillinger tillægges Jacob Grimm. Den mest nærliggende forklaring er nok, at Grimm i sin reviderede tekst slet ikke henviser til Rask på dette punkt!

Litteratur

- Adelung, Johann Christoph (1806-1816) *Mithridates oder allgemeine Sprachkunde mit dem Vaterunser als Sprachprobe in bey nahe fünfhundert Sprachen oder Mundarten I-IV*. Berlin: Vossische Buchhandlung.
- Grimm, Jacob (1819) *Deutsche Grammatik I*. Göttingen: Dieterische Buchhandlung.
- Grimm, Jacob (1822-1837) *Deutsche Grammatik I-IV* (Vol. I =2. udg.). Göttingen: Dieterische Buchhandlung.
- Rask, Rasmus (1932-33 (1809)) Bemerkungen über die skandinavischen Sprachen, veranlasst durch den zweiten Theil des Adelungschen Mithridates. *Zeitung für Litteratur und Kunst in den königl. Dänischen Staaten*, 3. Jahrg., Bd. I, Nr. 4-6, Kiel 1809. *Rasmus Rask Udvalgte Afhandlinger Vol. II*, ed. Louis Hjelmslev, København: Levin & Munksgaards Forlag:102-125.
- Rask, Rasmus (1811) *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*. Kjøbenhavn: Hofboghandler Schuboths Forlag.
- Rask, Rasmus (1932 (1818)) *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse*. *Rasmus Rask Udvalgte Afhandlinger Vol I*, ed. Louis Hjelmslev, København: Levin & Munksgaards Forlag.
- Sørensen, Bengt Algot (1997) Wissenschaft und Ideologie. Deutsch-Dänische Streitgespräche im 19. Jahrhundert. *Bengt Algot Sørensen. Funde und Forschungen*, ed.. Steffen Arndal, Odense: Odense Universitetsforlag: 411-429.
- Wodak, Ruth; de Cillia, Rudolf; Reisigl, Martin & Liebhart, Karin (1999) *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.